

Zaštita sakralnog i umjetničkog inventara zagrebačke prvostolnice poslije potresa 2020. godine

Janja Ferić Balenović

Janja Ferić Balenović
Hrvatski restauratorski zavod
jferic@hrz.hr

Pregledni rad / Scientific review
Primljen / Received: 23. 6. 2025.

UDK: 73.025.3+75.025.3:[27-
523.41(497.5 Zagreb)]“20“
DOI: <https://doi.org/10.17018/portal.2025.2>

SAŽETAK: U tekstu se donosi pregled mjera i aktivnosti provedenih da bi se zaštitio sakralni i umjetnički inventar zagrebačke katedrale nakon potresa 2020. godine. Stručnjaci Hrvatskoga restauratorskog zavoda, u suradnji s konzervatorima Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba, neposredno nakon potresa detaljno su pregledali stanje cjelokupnoga inventara prvostolnice i poduzeli hitne mjere evakuacije i zaštite. Uslijedila su konzervatorsko-restauratorska istraživanja i izrada konzervatorskog elaborata, a u drugoj polovici 2022. godine sastavljen je na temelju pregleda, preliminarnih analiza i povijesnih podataka katalog u kojem je zabilježeno stanje svake umjetnine i predmeta. Utvrđena su i dokumentirana zatečena oštećenja i/ili onečišćenja te su donesene preporuke za preventivnu zaštitu svih elemenata inventara (*in situ* ili u čuvaonicama) tijekom građevinske sanacije katedralnog sklopa. Također, izrađen je pojedinačni prijedlog daljnjih istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova za gotovo sve umjetnine i predmete sakralnog inventara katedrale. Prema potrebi, provedeno je preventivno i kurativno konzerviranje te su obavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi. Dio inventara premješten je u privremene čuvaonice.

KLJUČNE RIJEČI: zagrebačka katedrala, potres, umjetnički i sakralni inventar, pregled, zaštita

Nakon dvaju razornih te niza manjih potresa koji su pogodili Zagreb i okolicu u 2020. godini, tijekom kojih je katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava u Zagrebu znatno oštećena, izvedene su nužne mjere evakuacije inventara i zaštite *in situ*. U sklopu opsežnih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja (koja su rezultirala konzervatorskim elaboratom)¹ te brojnih povezanih aktivnosti u objektima Zagrebačke nadbiskupije, Hrvatski restauratorski zavod angažiran je za pregled, zaštitu i zbrinjavanje cjelokupno-

ga sakralnog i umjetničkog inventara tijekom građevinske obnove prvostolnice. Konzervatori-restauratori specijalizirani za kamenu plastiku, drvenu polikromiranu skulpturu, slikarstvo, namještaj i metal te povjesničari umjetnosti i fotografi,² u suradnji s nadležnim konzervatorima Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba³ pregledali su cjelokupni inventar, utvrdili stanje očuvanosti te donijeli preporuke za njegovu zaštitu. Povijesno-umjetničku obradu i valorizaciju dodatno su pripremili i suradnici Instituta za povijest umjetnosti,⁴

1 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023. Potreba izrade elaborata utvrđena je Stručnim mišljenjem koje je izdao Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba (KLASA: 612-03/22-005/114, URBROJ: 251-14-03/001-22-03 od 10. 3. 2022.). Hrvatski restauratorski zavod sklopio je Ugovor sa Zagrebačkom nadbiskupijom (UU22-049, URBROJ: 11996-03-222-21-KMJ-22 od 1. 12. 2022. godine) za poslove organizacije i provođenje konzervatorsko-restauratorskih istraživačkih radova, izradu preliminarnog i završnog izvještaja (konzervatorski elaborat) te pružanja usluge konzervatorsko-restauratorskog nadzora. Voditeljica programa bila je dr. sc. Krasanka Majer Jurišić (HRZ). Za detaljan hodogram aktivnosti konzervatorske službe u provedbi mjera zaštite zagrebačke katedrale nakon potresa 2020. vidjeti: GORIANC ČUMBREK, TADIĆ, 2025.

2 U pregledu su sudjelovali stručni djelatnici HRZ-a: Edo Anušić, Nelka Bakliža, Jan Cerovečki, Janja Ferić Balenović, Marijana Galović, Ljubo Gamulin, Katarina Gavrila, Azra Grabčanović, Ivan Jengi, Ivan Marinković, Mladen Mustaćek, Ines Palčić, Diana Požar, Ivana Sambolić, Toni Šaina, Maria Maša Štok, Orest Šuman, Goran Tomljenović, Tijana-Annar Trputec Strčić i Martina Wolff Zubović, a laboratorijske analize u Prirodoslovnom laboratoriju obavili su Domagoj Mudronja, Margareta Klofutar, Mirjana Jelinčić i Ana Bogi.

3 GZZSKP, Zrinka Mažar, Stela Cvetnić Radić i Andrijana Tadić.

4 Tim istraživača IPU-a koji je sudjelovao u izradi konzervatorskog elaborata HRZ-a: Katarina Horvat-Levaj, Daniel Premerl, Matko Marušić, Irena Kraševac, Željka Čorak, Mirjana Repanić-Braun, Radoslav Tomic.

pri čemu je iznova fokus bio na iznimnim ostvarenjima iz svih razdoblja gradnje, preuređenja i opremanja katedrale, ali i na potrebi sagledavanja, dokumentiranja i ponovnog vrednovanja stilskih cjelina inventara koji je u velikoj radikalnoj intervenciji Hermana Bolléa potkraj 19. stoljeća premješten iz katedrale.⁵

Briga o inventaru nastavljena je praćenjem njegova stanja tijekom građevinskih radova u katedrali, a upravo je u tijeku pregled i katalogiziranje predmeta Riznice, u suradnji sa stručnjacima GZZSKIP-a i MKM-a. (sl. 1)⁶

Pregled stanja inventara

Do studenoga 2022. godine pregledano je stanje sljedećega sakralnog i umjetničkog inventara u katedrali:⁷

- u svetištu: kameni, srebrnim predoltarnicima obložen glavni koncilski oltar (Caspar Georg Meichel, 1721., Stanko Jančić, 1983.); kameni, djelomično pozlaćen neogotički oltar sv. Marije / pretkoncilski glavni oltar (Herman Bollé, Josef Beyer, majstori Obrtne škole, 1884./1885., 1979.);⁸ drveno polikromirano nadbiskupsko prijestolje (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1898.); kamena i drvena kanonička sjedala u svetištu (15., 17. st., 1892.) te četiri drvene, tapecirane korske klupe (kraj 19. stoljeća)⁹
- u središnjem brodu: kamena propovjedaonica (Mihael Cussa, 1696., kraj 18. st., Martin Gigl, 1801., kraj 19. st.)¹⁰
- u južnom brodu: drveni polikromirani oltar Blažene Djevice Marije (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1888.); kamena nadgrobna ploča Tome Bakača Erdödyja (1624.); kamena spomen-ploča i brončana poprsja Petra Zrinskog (Marija Ujević Galetović, 1971.) i Frana Krste Frankopana (Šime Vulas, 1971.); kamena i drvena sjedala Čazmanskog kaptola (16. st., Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj 19. st.); kameni oltar sv. Luke (Paolo Callalo [?], 1703.); dvije renesansne drvene intarzirane korske klupe¹¹ pokraj oltara sv. Luke (Ioannes Nicza iz Firenze [?], 1507. godina [?], 17. st. [?]); drveni ostakljeni vjetrobran (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj

19. st.); renesansna drvena intarzirana korska klupa (klupa oltara sv. Barbare / klupa četvorice evanđelista), (1520. [?], 17. st. [?]); kameni, djelomično pozlaćen oltar sv. Jeronima (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1896.) s oltarnom palom sv. Jeronima (Mate Celestin Medović, kraj 19. st.); dvije drvene ostakljene ispovjedaonice istoga tipa (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj 19. st.); kameni, djelomično obojen i pozlaćen oltar Svetog Križa (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1890.) i kameni oltar Marije Pomoćnice¹² (radionica Sebastiana Petruzzija, 1778.) s oltarnom palom Majke Božje s Djetetom (nepoznati autor, 17. st.); sadreni kipovi XII. postaje križnog puta *Isus umire na križu* (Ante Orlić, 1977.) te uklesani glagoljički natpis na zapadnom zidu broda (1942.)

- u sjevernom brodu: slika uljem na platnu *Uznesenje Marijino* (Vladimir Pavlek, 1986.); kameni, djelomično pozlaćeni oltar svetih Petra i Pavla (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1887.);¹³ dvije drvene ostakljene ispovjedaonice (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj 19. st.); kameni, djelomično obojen i pozlaćen oltar s mozaicima posvećen svetima Ćirilu i Metodu (Herman Bollé, majstori Obrtne škole i dr., 1903.); kameni, djelomično obojen i pozlaćen oltar sv. Josipa (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1886.); renesansna drvena intarzirana korska klupa (klupa oltara sv. Emerika) (majstori Petar slikar i kipar i Nikola stolar, 1520.); drveni ostakljeni vjetrobran (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj 19. st.); kamena spomen-ploča i brončana poprsja Ivana Paližne i Petra Berislavića (Ante Starčević, 1971.); kameni oltar Posljednje večere (Paolo Callalo [?], 1703., kraj 19. st.); dvije drvene ostakljene ispovjedaonice istoga tipa (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kraj 19. st.); drvena nadgrobna ploča Ignatiusa (Ignacija) Pokajzena (1816.); kamene nadgrobne ploče biskupa Ivana Kralja (19. st.) i Nikole Gotala (18. st.); kameni reljef *Susret Stepinca s Kristom* (Ivan Meštrović, 1960.); drveni polikromirani oltar svetih kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika (Herman Bollé, majstori Obrtne škole, 1887.); sarkofag i mramorno poprsje kardinala Jurja Haulika (Ivan Rendić, 1888.); kameni i brončani spomenik banu Josipu Jelačiću (Ante Orlić, 1985.) te 66 rasvjetnih tijela (većinom izrađenih prema nacrtima Hermana Bolléa, u sklopu obnove katedrale nakon potresa 1880. godine)¹⁴ i 81 vjernička klupa u središnjem, sjevernom i južnom brodu katedrale (Herman Bollé, stolar Josip Šeremet, 1885.).¹⁵

5 ČORAK, 1988; DAMJANOVIĆ, 2013.

6 Temelj za izradu dokumentacije je posljednji popis predmeta Riznice koji je sastavio mons. Antun Ivandija, a godinama ga dopunjava i ažurira s. Lina Plukavec, rizničarka.

7 Redoslijed navođenja dijelova inventara katedrale određen je prema prostornom smještaju u katedrali u vrijeme njegova pregleda. Za ovu svrhu inventar je određen dominantnim gradbenim materijalima, s podacima o atribuciji i dataciji.

8 Za inventar, odnosno oltare postavljene u katedrali u vrijeme obnove nakon potresa 1880. vidjeti primjerice: KRAŠEVAC, 2025.

9 Neposredno nakon potresa u ožujku 2020. godine grob bl. Alojzija Stepinca (1997.) u svetištu katedrale zaštićen je drvenom oplatom pa je opis stanja očuvanosti temeljen na recentnim fotografijama.

10 Propovjedaonica i oltar sv. Petra i Pavla također su 2020. godine zaštićeni drvenom oplatom. Tijekom pregleda inventara 2022. oplate su djelomično demontirane zbog utvrđivanja stanja umjetnina te ponovno postavljene.

11 Za renesansni inventar vidjeti primjerice: PREMIERL, 2025.

12 BARIČEVIĆ, 1997, 378; ŠOUREK, 2018, 130.

13 Vidjeti bilješku 10.

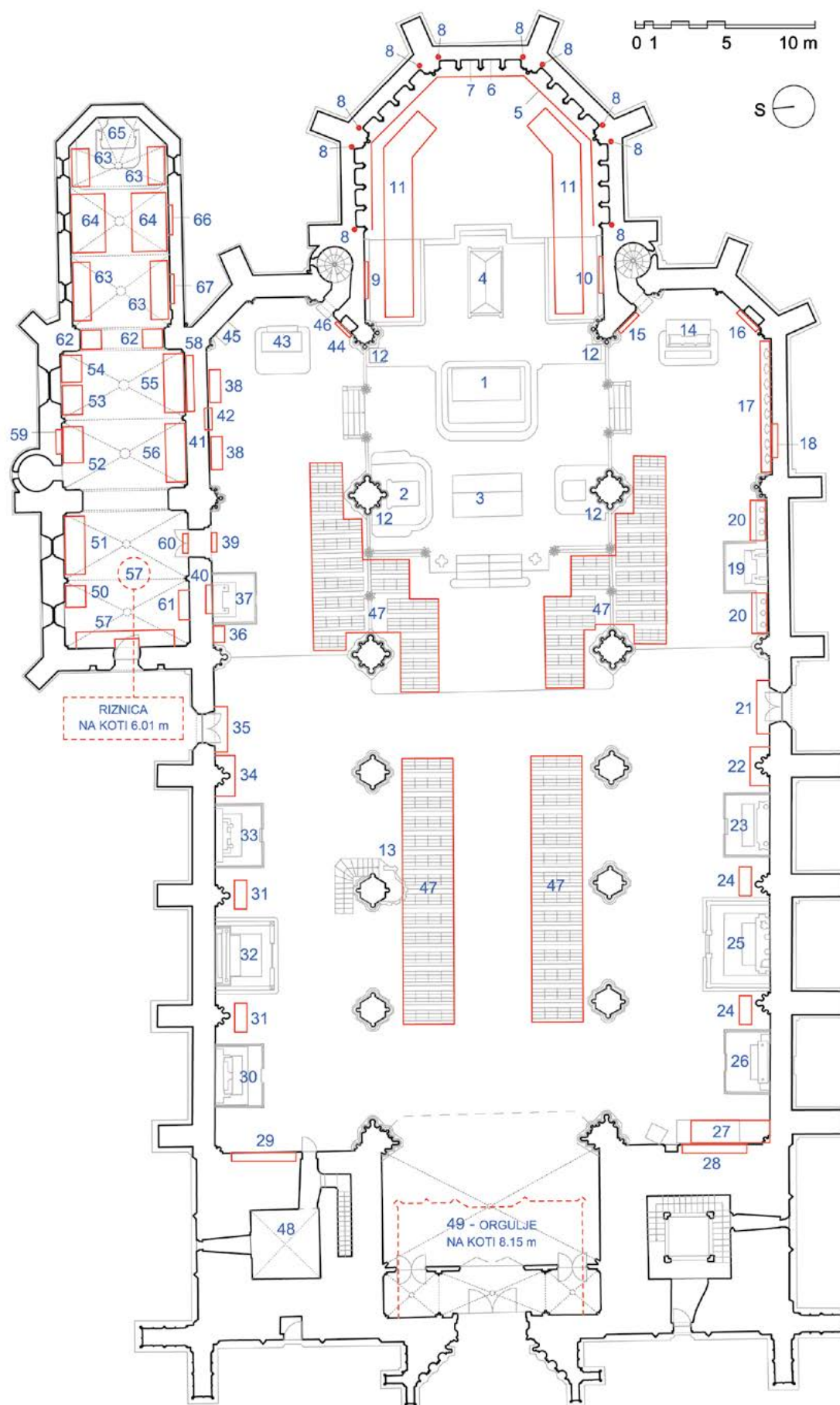
14 WOLFF ZUBOVIĆ, 2025.

15 TRPUTEĆ STRČIĆ, 2025.

1. Zagreb, katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, središnji brod, stanje prije zaštite inventara *in situ* (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)

Zagreb, Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and Sts Stephen and Ladislaus, main nave, condition before protection of the inventory *in situ* (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

2. Tlocrt s ucrtanim pozicijama sakralnog i umjetničkog inventara prije obnove katedrale (arhiva HRZ-a, izrada: T. Prpić, 2025.)
 Layout of the cathedral with liturgical and artistic inventory before the construction work (HRZ Archive, T. Prpić, 2025)

1. Oltar sv. Marije (pretkoncilski glavni oltar)
2. Nadbiskupsko prijestolje
3. Glavni oltar (oltar prema puku)
4. Grob bl. Alojzija Stepinca
5. Kanonička sjedala
6. Poprsje kardinala Franje Šepera
7. Poprsje nadbiskupa Antuna Bauera
8. Nebeski dvor, 10 drvenih kipova
9. Skulpture Bogorodice s Djetetom i anđela
10. Slika *Isusova molitva u Getsemanskom vrtu*
11. Četiri korske klupe
12. Četiri metalna relikvijara
13. Propovjedaonica
14. Oltar Blažene Djevice Marije
15. Nadgrobna ploča Tome Bakača Erdödyja
16. Spomen-ploča i poprsja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana
17. Sjedala Čazmanskog kaptola
18. Spomenik banu Nikoli Erdödyju
19. Oltar sv. Luke
20. Dvije renesansne korske klupe
21. Vjetrobran
22. Renesansna korska klupa
23. Oltar sv. Jeronima
24. Dvije ispovjedaonice
25. Oltar Svetog Križa
26. Oltar Marije Pomoćnice
27. Skulpturalna grupa *Isus umire na križu*
28. Glagoljički natpis
29. Slika *Uznesenje Marijino*
30. Oltar sv. Petra i Pavla
31. Dvije ispovjedaonice
32. Oltar sv. Ćirila i Metoda
33. Oltar sv. Josipa
34. Renesansna korska klupa
35. Vjetrobran
36. Spomen-ploča i poprsja Ivana Paližne i Petra Berislavića
37. Oltar Posljednje večere
38. Dvije ispovjedaonice
39. Nadgrobna ploča Ignatiusa (Ignacija) Pokajzena
40. Nadgrobna ploča biskupa Ivana Kralja
41. Nadgrobna ploča Nikole Gotala
42. Reljef *Susret Stepinca s Kristom*
43. Oltar sv. kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika
44. Slika *Krunjenje trnovom krunom*
45. Sarkofag s poprsjem kardinala Jurja Haulika
46. Spomenik banu Josipu Jelačiću
47. Vjerničke klupe
48. Kapela bl. Augustina Kažotića
49. Orgulje
- 50.–56. Sedam drvenih ormara
57. Vjetrobran
58. Slika *Skidanje s križa*
59. Osam slika s nekadašnjeg oltara sv. Stjepana i Emerika
60. Slika *Uznesenje Marijino*
61. Slika *Sv. Nikola biskup*
62. Dva metalna ormara
63. Četiri drvena ormara
64. Četiri klupe s klecalima
65. Krilni oltar Muke Kristove
66. Slika *Blaženi Augustin Kažotić*
67. Slika *Blaženi Augustin Kažotić*
68. Katedralna riznica

Dio umjetnina i predmeta iz svetišta i brodova katedrale bio je neposredno nakon potresa 2020. godine sklonjen u kapelu blaženoga Augustina Kažotića ispod sjevernog zvonika katedrale. Riječ je o brončanim poprsjima kardinala Franje Šepera (Ivan Kožarić, 1966.) i Antuna Bauera (Ivan Meštrović, 1929., 1980.); deset drvenih polikromiranih kipova svetaca koji predstavljaju tzv. Nebeski dvor (*Curia Coelestis*), (Anselm Sickinger 1847. – 1849.); drvenim polikromiranim kipovima Bogorodice s Djetetom i anđelima (Hans Ludwig Ackermann, 1632.) s nekadašnjega glavnog „Ergelskog“ oltara; o slici uljem na platnu *Isusova molitva u Getsemanskom vrtu* (pavlini slikar, 18. st. [?]); četirima metalnim relikvijarima (Joannes Reimann, 1738.) te sedam lusterâ iz svetišta; zatim drvenom polikromiranom reljefnom spomeniku banu Nikoli Erdödyju (Ivan Komersteiner, 1693.); slici temperom na dasci *Krunjenje trnovom krunom*, također s nekadašnjega glavnog „Ergelskog“ oltara (Georg Gündter [?], 1631./1632. [?]) iz sjevernog broda; 16 kandelabara različitih vrsta; sedam drvenih polikromiranih kipova s neogotičkog kućišta orgulja (sv. Ambrozije, sv. Cecilija, sv. Grgur i četiri anđela), (sredina 19. st.), te o drvenoj polikromiranoj skulpturi s atike oltara svetih kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika.

U staroj sakristiji pregledano je stanje sedam drvenih ormara za pohranu liturgijskih predmeta (18. st.), drvenog ostakljenog vjetrobrana (kraj 19. st.), slike temperom na dasci *Skidanje s križa s nekadašnjega glavnog „Ergelskog“ oltara* (Georg Gündter [?], 1631./1632. [?]), slike uljem na dasci *Blažena Djevica Marija sa sv. Joakimom i sv. Anom* (Ivan Eisenhart, 1688.) i slike uljem na platnu *Sv. Nikola biskup* (Carl Johann Nepomuk Hemerlein, 1847.) te osam slika uljem na dasci s vratnica nekadašnjega oltara sv. Stjepana i Emerika (Bernard Bobić [?], 1692.). U novoj sakristiji pregledano je stanje dvaju metalnih ormara (kraj 19. st.), četiriju drvenih ormara (kraj 19. / poč. 20. st.), četiriju drvenih tapeciranih klupa s klecalima (kraj 19. st.), krilnog oltara Muke Kristove, složenog od slikanog triptiha temperom i uljem na dasci i platnu¹⁶ (kraj 15. st., Hans Georg Geiger, 17. st., 1883.) i drvene neogotičke arhitekture s kraja 19. stoljeća te dviju slika uljem na platnu s prikazima blaženoga Augustina Kažotića (Ignac Berber, 19. st., nepoznati autor, 18. st.).

Na temelju vizualnog pregleda stanja i rezultata preliminarnih analiza, uz povijesne podatke i podatke o prethodnim restauratorskim radovima na inventaru, za konzervatorski je elaborat kao zasebna cjelina izrađen katalog sakralnog i umjetničkog inventara katedrale (sl. 2).¹⁷ U katalogu je pojedinačno zabilježeno stanje svake umjetnine i predmeta, utvrđena su i dokumentirana zatečena

16 VOKIĆ, BEROVIĆ, 2005, 150; PREMIERL, 2025; LEROTIĆ, 2025.

17 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, 844–989.

3. Herman Bollé, majstori Obrtne škole, neogotički oltar sv. Marije (pretkoncilski glavni oltar), stanje prije zaštite (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)

Herman Bollé, masters of the Zagreb Craft School, neo-Gothic altar of St Mary (pre-conciliar main altar), condition before protection (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

4. Glavni koncilski i pretkoncilski oltari, zaštita *in situ* (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2025.)

Main conciliar and pre-conciliar altars, *in situ* protection (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2025)

oštećenja i/ili onečišćenja te su donesene preporuke za preventivno konzerviranje svih elemenata inventara (*in situ* ili u čuvaonicama) tijekom građevinske sanacije katedralnog sklopa. Također, izneseni su, ako je to bilo potrebno, pojedinačni prijedlozi dodatnih istraživanja i cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na elementima inventara.¹⁸

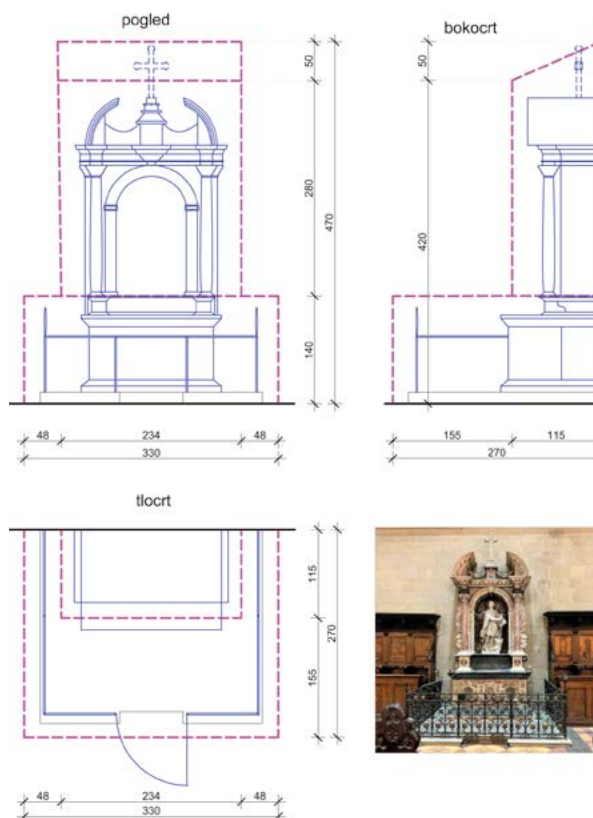
¹⁸ Valja istaknuti da su podaci o oštećenjima i evidentiranim starijim povijesnim slojevima utvrđeni samo preliminarnim pregledom i istraživanjima, koja su provedena ponajprije sa svrhom izdvajanja osobito ugroženih umjetnina kojima su potrebne hitne mjere zaštite. Tijekom pregleda određeni dijelovi inventara nisu bili dostupni za pregled zbog postavljene prostorne skele u katedrali. Kad umjetnine budu preuzete za izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova, bit će potrebno provesti cjelovita istraživanja stanja i slojevitosti materijala te na temelju njihove interpretacije odrediti smjer i metodologiju konzervatorsko-restauratorskih radova.

U odnosu na vrste gradbenih materijala inventara, izdvajaju se zajedničke karakteristike očuvanosti, odnosno oštećenja.

Površine kamene plastike (arhitektonski, dekorativni i skulpturalni elementi) djelomično su erodirane, na pojedinim su mjestima stvorene sitnije pukotine, a manji se fragmenti ljuskaju i odlamaju. Primijećeno je i nestajanje ili ispadanje vezivnog materijala iz sljubnica između kamenih elemenata. Na kamenoj plastici nataložene su naslage različitih nečistoća (prašine čađe, tamnih kora itd.), kao i naslage prethodno nanesenih zaštitnih premaza na bazi voska. Sondiranjem su na izvornom obojenju utvrđeni naknadni slojevi obojenja i pozlate. Veća mehanička oštećenja ili pomaci kamenih elemenata koja su uzrokovana potresom 2020. godine, zamjetna su samo na pojedinim arhitektonskim dijelovima oltara ili reljefnoj i figuralnoj plastici (npr. na oltaru sv. Josipa, oltaru sv. Jeronima, propovjedaonici, poprsju biskupa Haulika i dr.).

5. Paolo Callalo (?); Tomo Jurjević i Pavao Belina, Giacomo Piazzetta (?); Herman Bollé, oltar sv. Luke, stanje prije zaštite (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Paolo Callalo (?), Tomo Jurjević and Pavao Belina, Giacomo Piazzetta (?), Herman Bollé, altar of St Luke, condition before protection (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

6. Oltar sv. Luke, skica za tehničku zaštitu (arhiva HRZ-a, izradile: A. Orčić Vukašin, N. Marušić, 2022.)
Altar of St Luke, technical documentation for construction of protective structure (HRZ Archive, A. Orčić Vukašin, N. Marušić, 2022)

Većina oštećenja na elementima kamene plastike uzrokovana je prijašnjim dugogodišnjim djelovanjem prirodnih utjecaja ili ljudskog čimbenika, a mogu se registrirati kao nakupljanje raznih vrsta nečistoća, erozija i habanje površine, stvaranje mikropukotina te ljuštenja i odlamanja pojedinih fragmenata. Uzroci takvih oštećenja su prirodne pojave, poput štetnog djelovanja vlage i vodotopljivih soli, temperaturnih promjena ili pak uporabe neprimjerenih materijala tijekom prijašnjih obnova.

Mozaici na oltarima izvedeni su zlatnim i staklenim kockicama koje su slagane na prethodno pripremljenu podlogu gotovo bez fuge, vjerojatno produžnom žbukom u tehnici *opus tessellatum*. Osim što su primijećene naslage nečistoća i neke statičke pukotine na spoju s okvirom oltara, mozaici su zatečeni u dobrom stanju.

Konstrukcije drvenih sjedala, ispovjedaonica, vjetrobrana te vjernih klupa bile su pri pregledu uglavnom stabilne. Na površinama je vidljiva prašina i sitni dijelovi otpale žbuke. Na brojnim elementima uočena su manja mehanička oštećenja. Nedostaju mnogi dijelovi rezbarenih dekoracija i profilacija. Na dijelovima drva koji su

smješteni uz vlažne zidove nastala je plijesan. Furniri na intarzijama izvedeni su drvnim insektima i mjestimično se odižu od podloge. Mnogi spojevi na klupama su popucali. Tkanine na klupama i sjedalima su istrošene. Dio inventara je prije prepravljen i nestručno obnovljen. S gornje strane tih ormara postavljene priručne električne svjetiljke. Oštećenja su vrlo izražena na trima renesansnim korskim klupama u južnom brodu, na četirima korskim klupama s kraja 19. stoljeća u svetištu te na sedam baroknih ormara u staroj sakristiji.

Slike izvedene tehnikom ulja na platnu bile su uglavnom u relativno dobrom stanju očuvanosti. Uočena su sitna oštećenja nosioca, slikarske podloge i slikanog sloja te materijali iz prethodnih restauratorskih intervencija – platnene zakrpe, zakiti i preslici. Slike na drvenim nosiocima također su bile u relativno dobrom stanju očuvanosti. Uočene su pukotine u drvenim nosiocima te rupice od drvotočaca. Slojevi podloge i slikanog sloja na većini umjetnina dobro su prijanjali uz nosilac. Izuzetak je slika temperom na dasci *Skidanje s križa* Georga Gündtera (?) iz prve polovice 17. stoljeća, koja se nalazila

7. Mihael Cussa, Paolo Callalo i dr., barokna mramorna propovjedaonica (snimka: Đ. Griesbach za A. Schneidera i JAZU/HAZU, MKM – FKB, inv. br. 13807)
Mihael Cussa, Paolo Callalo et al., baroque stone pulpit (Đ. Griesbach for A. Schneider and JAZU/HAZU, MKM-FKB, Inv. No. 13807)

na južnom zidu stare sakristije (podloga i slikani sloj zatečeni su vrlo nestabilni, odizali su se i otpadali zbog izrazito nestabilnih mikroklimatskih uvjeta u prostoru te zbog prethodne neprikladne intervencije na poledinskoj parketaži). Slika je stoga u sklopu programa hitnih intervencija preuzeta u radionicu HRZ-a.¹⁹ Uz navedene vrste oštećenja, na slikama *Krunjenje trnovom krunom* i *Isusova molitva u Getsemanskom vrtu*, koje su nakon potresa bile sklonjene u kapeli blaženoga Augustina Kažotića u katedrali, zbog visoke vlažnosti zraka u prostoriji došlo je do infestacije plijesnim.

19 Konzervatorsko-restauratorske radove obavio je viši konzervator-restaurator Pavao Lerotić, koji u ovome broju časopisa iznosi detaljne podatke o stanju slike, uzrocima oštećenja i obavljenim radovima. LEROTIĆ, 2025.

Drveni, polikromirani i pozlaćeni dijelovi oltara te skulpture bili su u dobrom stanju očuvanosti. Gradbeni materijali su stabilni, no površine su prekrivene prašinom i prljavštinom. Utvrđena su manja mehanička oštećenja nosioca, podloge i obojenja te odlomljeni dijelovi. Zabilježene su prijašnje restauratorske intervencije (nadoknade u sloju nosioca i podloge te preslici).

Metalni predmeti, elementi ograda oltara i rasvjetna tijela zatečeni su u vrlo dobrom stanju. Uz površinsku nečistoću te pojavu blage patine, utvrđeni su pojedini nedostajući elementi.

Zaštita inventara i konzervatorsko-restauratorski radovi

Na temelju procjena stanja očuvanosti te rizika od oštećivanja tijekom građevinske sanacije katedralnog sklopa, u lipnju 2022. godine dovršen je plan i sastavljen je troškovnik za zaštitu inventara zagrebačke katedrale, čime su određeni dijelovi inventara koje je potrebno zaštititi *in situ* te su specificirani materijali i načini zaštite toga inventara u prostoru katedrale.²⁰ Troškovnik je odobren Rješenjem GZZSKP-a kojim se „izdaje prethodno odobrenje Zagrebačkoj nadbiskupiji-zagrebačkoj katedrali (...) za izvođenje radova demontaže, pripreme za premještanje i privremene pohrane te zaštite *in situ* pokretnog inventara u katedrali“.²¹ Izvođenje radova zaštite inventara *in situ* provedeno je u organizaciji Zagrebačke nadbiskupije (tvrtke Agram d.o.o. i IG visokogradnja d.o.o.), a stručni nadzor nad radovima zaštite povjeren je HRZ-u.

PREVENTIVNO I KURATIVNO KONZERVIRANJE I KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI

U studenome i prosincu 2022. godine obavljani su prema potrebi radovi preventivnog i kurativnog konzerviranja. S obzirom na povišenu vlažnost zraka uz vanjske zidove katedrale, na poledinama drvenih predmeta koji su bili blizu zida pojavila se plijesan. Obavljena je dezinfekcija poledina dviju renesansnih klupa u južnome brodu te svih šest ispovjedaonica, kao i unutrašnjosti dviju velikih renesansnih klupa iz sjevernog i južnog broda katedrale. Denaturirani 96 %-tni etanol nanesen je prskanjem na površinu i potom je mekom krpom uklonjena površinska plijesan. Preventivno je nanesen još jedan sloj etanola. S dviju velikih renesansnih klupa uklonjene su dodatne stražnje konstrukcije s vratima koje su spajale klupe i zid, zatim vrata koja su povezivala vjetrobrane i klupe te šperploče koje su zatvarale stražnji prostor odozgo. Vrata i razmontirani dijelovi su oprašeni, zaštićeni paropropu-

20 HRZ, PLEŠE, MOSTARČIĆ, 2022. U pripremi troškovnika za zaštitu inventara, kao i u terenskim izvidima i mjerenjima, aktivnosti su koordinirali Alma Orčić Vukašin, Teodora Kučinac, Edo Anušić, Anđelko Pedišić i Matea Bilogrivić.

21 GZZSKP, KLASA: UP/I-612-03/22-006/526, URBROJ: 251-14-04/003-22-2 od 4. srpnja 2022.

8. Propovjedaonica, zaštita *in situ* neposredno nakon potresa 2020. (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Pulpit, *in situ* protection after the earthquake (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

9. Propovjedaonica, zaštita *in situ* neposredno nakon potresa 2020. (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Pulpit, *in situ* protection after the earthquake (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

snom folijom te složeni u prostor klupa između sjedala i klečala. Šperploče nisu sačuvane jer su bile u lošem stanju.

Plijesan na slikama *Krunjenje trnovom krunom i Isusova molitva u Getsemanskom vrtu* uklonjena je 70 %-tnom otopinom etanola i vode. Kao što je spomenuto, konzervatorsko-restauratorskim radovima na slici *Skidanje s križa* obuhvaćena je aklimatizacija slike, konsolidacija odignutih fragmenata boje koja je otpadala s drvenog nosioca te prilagodba poledinske armature ('parketaže').²²

S umjetnina i predmeta za koje je određeno da će se premjestiti iz katedrale tijekom građevinskih radova, kistom je i usisivačem uklonjena prašina te su zapakirani s pripadajućim atributima i otpalim dijelovima za prijevoz. Sve su umjetnine i/ili njihovi dijelovi (koji su demontirani ili premješteni sa svoje izvorne pozicije) obilježeni identifikacijskim karticama s podacima o oznaci predmeta,

nazivu, vlasništvu, smještaju, datumu zaprimanja u čuvanicu, obavljenoj dezinfekciji te odgovornoj osobi.

ZAŠTITA INVENTARA U KATEDRALI

Prema navedenome troškovniku za zaštitu inventara, pojedinačni predmeti i umjetnine te cjelina zaštićeni su *in situ* unutar drvenih potkonstrukcija obloženih OSB pločama s vratima (kroz koja se pristupa umjetnini da bi se kontrolirali mikroklimatski uvjeti i stanje umjetnine) s lokotima i otvorima za cirkulaciju zraka te propusnim sintetičkim materijalima za zaštitu od prašine i otpalih sitnih dijelova žbuke (sl. 10). Na taj su način zaštićeni: glavni koncilski oltar, neogotički pretkoncilski oltar (sl. 3 i 4), oltar Blažene Djevice Marije, oltar sv. Luke (sl. 5 i 6), oltar Svetog Križa, oltari sv. Jeronima i Marije Pomoćnice bez oltarnih pala, oltar svetih Ćirila i Metoda, oltar sv. Josipa, oltar Posljednje večere i oltar svetih kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika, nadbiskupsko prijestolje, kanonička sjedala u svetištu, nadgrobna ploča Tome Bakača Erdődyja,

22 LEROTIĆ, 2025, 457.

10. Sjeverni brod katedrale, izrada i postavljanje zaštitnih oplata nad dijelovima inventara (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2022.)

Cathedral's north nave, *in situ* construction and installation of the protective structures over parts of the inventory (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2022)

spomen-ploča i poprsja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, sjedala Čazmanskog kaptola, dva mramorna stolića u svetištu, četiri renesansne korske klupe u južnom i sjevernom brodu, dva vjetrobrana u južnom i sjevernom brodu, skulpturalna grupa *Isus umire na križu*, glagoljički natpis, monumentalna slika *Uznesenje Marijino* sa zapadnog zida sjevernog broda, spomen-ploča i poprsja Ivana Paližne i Petra Berislavića, svih šest ispovjedaonica, nadgrobne ploče Ignatiusa (Ignacija) Pokajzena, biskupa Ivana Kralja te Nikole Gotala, kameni reljef *Susret Stepinca s Kristom*, sarkofag (bez poprsja) Jurja Haulika, spomenik banu Josipu Jelačiću te dio rasvjetnih tijela (**sl. 11 i 12**).²³ Na zaštitnoj oplati oltara sv. Petra i Pavla, koja je postavljena neposredno nakon potresa 2020. godine²⁴ u organizaciji Zagrebačke nadbiskupije, izrađena su i postavljena vrata radi mogućnosti provjere stanja umjetnine. Demontirana je i zaštitna oplata nad propovjedaonicom, također iz 2020., te je izrađena i postavljena nova zaštitna konstrukcija kojom su obuhvaćene i prilazne stube pro-

povjedaonice (**sl. 7, 8 i 9**). Dva monumentalna neogotička lustera²⁵ iz sjevernog i južnog broda su demontirana, obilježena identifikacijskim karticama te pojedinačno ovješena unutar dviju zaštitnih konstrukcija (**sl. 13 i 14**). Rasvjetna tijela koja nisu izložena riziku od oštećenja tijekom građevinskih radova ostavljena su na izvornim pozicijama bez dodatne zaštite.²⁶ Preostala rasvjetna tijela²⁷ su demontirana, obilježena identifikacijskim karticama s podacima o vrsti svjetiljke i točnom položaju u prostoru te postavljena u izrađenu zaštitnu kućicu od OSB ploča u južnome brodu katedrale.

PREMJESTA J

Vjerničke klupe iz središnjeg, sjevernog i južnog broda (81 komad) te četiri korske klupe iz svetišta premještene su u osiguranu čuvaonicu u Dugom Selu.

Dio umjetnina i predmeta premješten je u studenome 2022. godine na Restauratorski odjel Ludbreg Hrvatskog restauratorskog zavoda. Riječ je o palama s oltara sv. Jeronima te s oltara Marije Pomoćnice, brončanim poprsjima kardinala Franje Šepera i nadbiskupa Antuna Bauera, poprsju Jurja Haulika, deset kipova Nebeskog dvora, skulpturama Bogorodice s Djetetom i anđela, slikama *Isusova molitva u Getsemanskom vrtu* i *Krunjenje trnovom krunom*, o četirima metalnim relikvijarima, spomeniku banu Nikoli Erdödyju, sedam otpalih skulptura s orgulja te otpaljoj skulpturi s oltara sv. Ladislava. Na slikama i drvenim skulpturama provedena je dvomjesečna dezinfekcija u komori anoksičnim postupkom, a potom su svi navedeni predmeti pohranjeni u čuvaonici Odjela u Ludbregu. Nakon dovršetka konzervatorsko-restauratorskih radova početkom 2023. godine, slika *Skidanje s križa* također je prenesena u čuvaonicu Restauratorskog odjela Ludbreg.

PRIJEDLOG DALJNJIH KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA

Na temelju stanja očuvanosti utvrđenog preliminarnim pregledom i analizama, pojedinačni prijedlog potrebnih istraživanja i konzervatorsko-restauratorskih radova za gotovo sve umjetnine i predmete sakralnog inventara katedrale iznesen je u katalogu sakralnog i umjetničkog inventara konzervatorskog elaborata. Za ovu svrhu donosimo općenite preporuke prema vrstama gradbenih materijala inventara te izdvajamo dijelove inventara za koje je preporučljivo prioritarno obaviti daljnja konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radove. Osobito je važno istaknuti da sve konzervatorske i restauratorske ra-

23 Riječ je o deset visokih kandelabara (osam ih je postavljeno u središnjem brodu na kamenim ogradama, a dva samostojeća uz oltar Svetog Križa) te o dvjema zidnim svjetiljkama postavljenima na polustupove uz oltar Svetog Križa u južnom brodu katedrale.

24 GORIANC ČUMBREK, TADIĆ, 2025, 29.

25 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 52.

26 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 51d, 53.

27 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., 13, 51a, 51b, 54, 55, 56.

11. Herman Bollé, majstori Obrtne škole, kandelabar s kamene ograde središnjeg broda, 1885. (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Herman Bollé, masters of the Zagreb Craft School, candelabrum from the stone fence of the central nave, 1885 (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

12. Kandelabar, zaštita *in situ* (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2025.)
Candelabrum, protection *in situ* (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2025)

dove na zaštićenim kulturnim dobrima obavljaju ovlašteni specijalizirani stručnjaci, uz pisano dopuštenje i nadzor nadležnih konzervatora Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba.

KAMENA PLASTIKA

Potrebni konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici odnose se na radove čišćenja (mehaničkog i/ili kemijskog) na cjelokupnoj površini kamene plastike na kojima su nečistoće ili neprimjereni materijali iz prethodnih intervencija. Nakon uklanjanja nečistoća bit će moguće preciznije odrediti vrste i opseg oštećenja na kamenim elementima. Pukotine na dijelovima kamene plastike potrebno je sanirati injektiranjem te prema potrebi učvršćivanjem spojnicama od nehrđajućeg metala. Sve odvojene i privremeno demontirane dijelove kamene

plastike treba spojiti u cjelinu, odnosno ponovno postaviti na izvorna mjesta. Pri izradi rekonstrukcija manje oštećenih dijelova ili nedostajućih formi kamene plastike izvodi se kiparski retuš, tj. izrađuje se armatura od nehrđajućeg metala, a nedostajuće forme modeliraju se u masi umjetnog kamena te obrađuju ručnim klesarskim alatom da bi se izjednačile s teksturom izvorne površine kamena. Sljubnice se zapunjavaju novim vezivnim materijalom na bazi gotove industrijske vapnene žbuke. Rekonstruirani dijelovi kamene plastike završnim se slikarskim retušem tonki ujednačavaju s izvornim tonom kamenog materijala. Prema potrebi izvodi se obnova sloja pozlate, kao i sloja boje u utorima slova i znakova pojedinih dijelova oltara ili nadgrobni ploča. Završna zaštita kamene plastike kemijskim sredstvom izvodi se u koordinaciji s ovlaštenim laboratorijem i prema uputama laboratorijskih

13. Karl Rösner, luster, sredina 19. stoljeća (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
Karl Rösner, chandelier, mid-19th century (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

14. Zaštita lustera unutar oplote u brodu katedrale (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2025.)
Protection of the chandelier within the case in the cathedral's nave (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2025)

stručnjaka. Također je sve površine kamene plastike na kojima se zamjećuje gubitak polirnog sjaja potrebno obnoviti vraćanjem izvornog izgleda, ručnim alatom za poliranje i odgovarajućim industrijskim proizvodima.

Znatnija oštećenja kamene plastike utvrđena su na arhitektonskim skulpturalnim i dekorativnim dijelovima propovjedaonice²⁸ te na oltaru sv. Josipa.²⁹

NAMJEŠTAJ

S drvenog namještaja (klupa, sjedala, ispovjedaonica, vjetrobrana i ormara) treba ukloniti prašinu i nečistoće, istražiti vrste i utvrditi stanje drva, sastav i stanje završnih slojeva i boje, obaviti stolarsku sanaciju i prema potrebi konsolidaciju drva natapanjem, podljepljivanje furnira i intarzija prema potrebi, uklanjanje površinskog sloja laka, preslika i materijala iz nestručnih prijašnjih intervencija te, prema potrebi, rekonstrukciju nedostajućih intarzija,

rezbarije i profilacija. Mjesta oštećenja valja zapuniti kitom te ga obraditi, izvesti retuš te nanijeti završni lak i vosak. Postojeće tkanine na klupama i sjedalima potrebno je zamijeniti novima. Konzervatorsko-restauratorski radovi potrebni su na ostakljenim dijelovima i olovnim mrežama vratnica te na metalnim bravicama i okovima.

Zbog lošeg stanja očuvanosti, potrebno je prioritetno provesti konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radove na trima korskim klupama iz 16. stoljeća u južnom brodu,³⁰ na četiri korske klupe iz svetišta s kraja 19. stoljeća³¹ te na sedam baroknih ormara u staroj sakristiji.³²

SLIKE

Slike na vratnicama drvenog krilnog oltara Muke Kristove³³ iz nove sakristije u lošem su stanju očuvanosti. Najveća

²⁸ HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 14.

²⁹ HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 34.

³⁰ HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 21a, 21b i 23.

³¹ HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 11.

³² HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 58–64.

³³ HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat.

15. Hans Ludwig Ackermann, Bogorodica s Djetetom, središnja skulptura s nekadašnjeg glavnog „Ergelskog“ oltara katedrale, 1631./1632. (arhiva HRZ-a, snimka: I. Marinković, 2025.)

Hans Ludwig Ackermann, Virgin and Child, central sculpture of the former cathedral's main altar, 1631/1632 (HRZ Archive, I. Marinković, 2025)

oštećenja su na desnoj vratnici s prizorima Uskrsnuća i Obrezivanja Krista (lagana zakrivljenja i pukotine unutar dasaka). Na sceni Obrezivanja slikarska podloga i slikani sloj nedostaju na manjem području u sredini kompozicije. Na ostatku slike uočena su veća odignuća slikanog sloja te izražene pukotine u sloju podloge. Na objema vratnicama uočeno je loše prijanjanje slojeva podloge i boje u većem ili manjem opsegu. Preporučuje se primarno zaštititi nestabilne slojeve te obaviti daljnje konzervatorsko-restauratorske radove.³⁴

Na poledinama drvenih nosioca slika uljanim bojama, koje se nalaze u krilima oltara Blažene Djevice Marije i oltara svetih kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika, prisutne su mjestimične pukotine te iskrivljenja nosioca.³⁵ Također, na drvenom nosiocu slike na drvu *Blažena Djevica Marija sa sv. Joakimom i sv. Anom* iz stare sakristije utvrđena je pukotina te su uz rubove primijećene rupice od drvotočaca. Predlaže se sanacija navedenih pukotina.³⁶

Od slika na platnenom nosiocu, predlažu se istraživanja te cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na pali s oltara Marije Pomoćnice iz 16. stoljeća,³⁷ pali Mate Celestina Medovića s oltara sv. Jeronima³⁸ te na slikama s prikazima blaženoga Augustina Kažotića iz nove sakristije³⁹.

DRVENE POLIKROMIRANE I POZLAĆENE SKULPTURE TE ARHITEKTONSKI I DEKORATIVNI ELEMENTI

Drvene skulpture i arhitektura oltara uglavnom su u dobrom stanju očuvanosti. Utvrđena su manja mjestimična mehanička oštećenja nosioca, podloge i obojenja na oltarima Blažene Djevice Marije i svetih kraljeva Ladislava, Stjepana i Emerika, a ispod zadnjega sloja obojenja nalaze se i stariji slikani slojevi. Predlaže se nosilac, podlogu i obojenje rekonstruirati na mjestima oštećenja. Za potpun uvid u stratigrafiju polikromiranih slojeva i stanje njihove očuvanosti, treba provesti konzervatorsko-restauratorska istraživanja te na temelju rezultata istraživanja donijeti odluku o mogućim daljnjim radovima.

Na kipovima Nebeskog dvora⁴⁰ neki su dijelovi odlomljeni te ih je potrebno ponovno povezati.

S obzirom na vrijednosti umjetnina, preporučuje se detaljan pregled stanja skulpturalne grupe Bogorodice i anđela,⁴¹ djela Hansa Ludwiga Ackermanna iz 1632. godine (sl. 15) te pregled stanja spomenika banu Nikoli Erdödyju,⁴² djela Ivana Komersteinera iz 1693. godine.

METAL

Metalne predmete i dijelove ograda oltara potrebno je očistiti od površinske prljavštine i ispolirati.

Uz navedene preporuke, zbog znatnih strukturnih oštećenja umjetnina i predmeta (ponajprije u staroj, ali i u novoj sakristiji), uzrokovanih ponajprije visokom temperaturom i suhim zrakom zbog centralnog zagrijavanja prostora, važno je istaknuti prijedlog njihova premještanja u prostor s povoljnijim mikroklimatskim uvjetima ili uspostavljanje takvih uvjeta u prostoru stare i nove sakristije.

Umjesto zaključka

Potres 2020. godine prouzročio je veliku štetu na povijesnom urbanom kompleksu grada Zagreba, a najviše su pogođeni objekti Donjega i Gornjega grada te Kaptola. Sakralni i umjetnički inventar zagrebačke katedrale nije u potresu znatnije oštećen u odnosu na građevinske strukture, no i na primjeru provođenja mjera njegove zaštite, kojima je obuhvaćeno popisivanje, pregled, dokumentiranje stanja, preventivna zaštita, zaštita *in situ*, privremeni premještaj u čuvaonice te konzervatorsko-restauratorski radovi (sve u vrijeme izvanrednih okolnosti uzrokovanih pandemijom), retrospektivno je moguće izvesti nekoliko već poznatih zaključaka, koje ipak vrijedi ponavljati.

Praksa je pokazala da je izuzetno važna promptna interdisciplinarna međuresorna suradnja stručnjaka s područja zaštite kulturne baštine (upravno-administrativnog, stručnog i znanstvenog), operativnih snaga civilne zaštite te komunalnih službi. Poslovi evidencije i dokumentiranja štete nakon potresa na kulturnim dobrima potaknuli su „intenzivniju prisutnost i povezanost konzervatora na terenu, aktivniju valorizaciju i zaštitu sakralnih inventara te dodatna istraživanja i konzervatorsko-restauratorske radove na pokretnoj baštini“.⁴³ Stoga je važno istaknuti da je primjerenu, dugotrajnu skrb za kulturnu baštinu moguće obavljati samo s dovoljno stručnih djelatnika (konzervatora, restauratora, arhitekata, građevinara, fotografa i drugih) koji redovito prate i bilježe stanje kulturnih dobara na terenu te primarno obavljaju poslove preventivne zaštite. Time se uvelike utječe na stabilnost umjetnina, što je osobito važno u situacijama nepogoda, a

jed. 73; LEROTIĆ, 2025.

34 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 73.

35 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 15 i 44.

36 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 68.

37 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 27.

38 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 24.

39 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 74 i 75.

40 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat.

jed. 8.

41 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 9.

42 HRZ, MAJER JURIŠIĆ (prir.), 2023, sv. III, poglavlje 8.2.2., kat. jed. 19.

43 SIRONIĆ, MAŽAR, 2020, 130.

posljedično se i smanjuje potreba za restauratorskim radovima. Vlasnici kulturnih dobara, u suradnji s nadležnim konzervatorima, trebali bi utvrditi prioritete za spašavanje te obučiti kadrove i organizirati prostore za postupanje i evakuaciju najvrjednijih dobara u kriznim situacijama. Također, zbog brojnih umjetnina i predmeta koje je trebalo premjestiti iz potresom oštećenih građevina, pokazala se nužna potreba za unaprijed pripremljenim čuvaonicama sa stabilnim i sigurnim mikroklimatskim uvjetima, dostupnim prilazima i sl. Službe koje se bave zaštitom kulturne baštine trebale bi organizirati i educirati interdisciplinarne timove stručnjaka koji su pripremljeni za reagiranje u slučaju katastrofa. U tom smislu, vrlo je vrijedan i korišten projekt *CPforHeritage* koji provodi Ravnateljstvo civilne zaštite Ministarstva unutarnjih poslova u suradnji s Ministarstvom kulture i medija te uz potporu gradova Zagreba i Siska na edukaciji pripadnika Državne intervencijske postrojbe civilne zaštite, Hrvatske gorske službe spašavanja, Hrvatske vatrogasne zajednice te konzervatora, kako bi, u slučaju katastrofa koje mogu ugroziti kulturnu baštinu, bili osposobljeni za zajedničku, brzu i učinkovitu intervenciju, rukovanje umjetninama i rad u interdisciplinarnim timovima na terenu.⁴⁴ Uz organizirane, educirane i povezane stručnjake, važno je pripremiti zalihe opreme, materijala i uređaja za preventivnu zaštitu umjetnina te za hitne intervencije.

Tijekom pregleda stanja inventara zagrebačke katedrale nakon recentnih potresa utvrđeni su uzroci nastalih pojedinih šteta na umjetninama te je na temeljima tih saznanja i općih preporuka za čuvanje umjetnina, u obnovi katedralnog sklopa izuzetno važno osigurati stabilne i primjerene mikroklimatske uvjete u prostorima katedrale i sakristije koji će pridonijeti dugotrajnom čuvanju vrijedne umjetničke i sakralne baštine Zagrebačke nadbiskupije. ■

Izvori

HRZ

HRZ, MAJER JURIŠIĆ KRASANKA (prir.), Zagreb, Kaptol, Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, konzervatorski elaborat, Zagreb, 2023., sv. III

Poglavljja:

PREMERL DANIEL, REPANIĆ BRAUN MIRJANA, KRAŠEVAC IRENA, Povijesni podaci i stilske odrednice, (8.2.1.), 801–843

FERIĆ BALENOVIĆ JANJA (ur.), Katalog sakralnog i umjetničkog inventara, (8.2.2.), 844–982

FERIĆ BALENOVIĆ JANJA (ur.), Prijedlog zaštite i konzervatorsko-restauratorskih radova, (8.2.3.), 983–988

HRZ, PLEŠE TAJANA, MOSTARČIĆ BORIS, Zagreb, katedrala Uznesenja BDM i sv. Stjepana i Ladislava, troškovnik za zaštitu inventara, Zagreb, 2022.

Literatura

BARIČEVIĆ DORIS, Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali, *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1 (1997.), 371–400

ČORAK ŽELJKA, Zagrebačka katedrala i XIX. stoljeće, u: Ana Deanović, Željka Čorak, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb, 1988., 257–354

DAMJANOVIĆ DRAGAN, *Herman Bollé*, Zagreb, 2013.

GORIANC ČUMBREK MAJA, TADIĆ ANDRIJANA, Aktivnosti konzervatorske službe u provedbi mjera zaštite zagrebačke katedrale nakon potresa 2020., *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 17–43

KRAŠEVAC IRENA, Oltari zagrebačke katedrale izrađeni prema nacrtima Hermana Bolléa u službi „jedinstva i čistoće stila“, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 287–302

LEROTIĆ PAVAO, *Skidanje s križa i krilni oltar s Raspećem na Golgoti iz sakristije zagrebačke katedrale – izazov čuvanja slika na drvenom nosiocu u grijanom prostoru, Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 449–466

PREMERL DANIEL, Ostaci renesansne opreme u zagrebačkoj katedrali, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 16 (2025.), 239–260

SIRONIĆ MARIJANA, MAŽAR ZRINKA, Potresi u Gradu Zagrebu 2020. – aktivnosti konzervatorske službe te dokumentiranje razmjera i vrste šteta na kulturnoj baštini. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 46/47 (2023.), 111–135

ŠOUREK DANKO, Prilog zagrebačkom opusu riječkoga kipara Sebastijana Petruzzija. *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 61 (2018.), 129–144

TRPUTEC STRČIĆ TIJANA-ANNAR, Drvena oprema zagrebačke katedrale, *Preplet starog i novog: ususret obnovi zagrebačke*

44 <https://civilna-zastita.gov.hr/operativne-snage-sustava-civilne-zastite-za-zastitu-kulturne-bastine-cpforheritage/7709> (pristupljeno 21. 5. 2025.).

katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, 16 (2025.), 385–402

VOKIĆ DENIS, BEROVIČ MARIN, Konzervatorsko-restauratorski zahvat i nove spoznaje o triptihu iz sakristije zagrebačke katedrale, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 48 (2005.), 145–154

WOLFF ZUBOVIĆ MARTINA, Metalna oprema zagrebačke katedrale: kontekst, autori, dekorativna rješenja i uzori, *Preplet*

starog i novog: ususret obnovi zagrebačke katedrale. Portal: godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda, 16 (2025.), 403–422

GZZSKP – Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode / City of Zagreb, City Institute for Cultural and Natural Heritage Conservation

HRZ – Hrvatski restauratorski zavod / Croatian Conservation Institute

Summary

Janja Ferić Balenović

PROTECTION OF THE LITURGICAL AND ARTISTIC INVENTORY OF THE ZAGREB CATHEDRAL AFTER THE 2020 EARTHQUAKES

The Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary and Saints Stephen and Ladislaus, in Zagreb, was severely damaged in two devastating earthquakes and a series of smaller tremors that struck Zagreb and the surrounding area in 2020. Following the earthquakes, an extensive conservation and restoration project was carried out (which resulted in a conservation study) along with numerous related activities in the buildings of the Archdiocese of Zagreb. One of the tasks of the Croatian Conservation Institute was to inspect, protect and look after the complete liturgical and artistic inventory during the structural reconstruction of the cathedral. Conservators from the City Institute for Cultural and Natural Heritage Conservation of the City of Zagreb coordinated conservator-restorers (specialising in stone sculpture, polychrome wooden sculpture, painting, furniture and metalwork), art historians and photographers, who conducted inspections, assessed their condition, and made protection recommendations for the entire inventory.

Based on the assessed condition and the risk of damage during structural repairs to the entire cathedral complex, a protection plan and budget for *in situ* protection of the inventory of the Zagreb cathedral was completed in June 2022. Materials and methods for its protection within the cathedral were individually specified.

By November 2022, the entire liturgical and artistic inventory of the cathedral and sacristy had been inspected. Based on a visual inspection and preliminary analyses, along with historical information and previous restorations, a catalogue of the liturgical and artistic inventory of the cathedral was created as a separate section of the conservation study. The catalogue includes records of the condition of each artwork and object, identifies and documents existing damage and/or contamination, and provides recommendations for preventive protection of the inventory during the structural restoration of the cathedral complex.

Preventive and curative conservation was carried out in November and December 2022 as necessary. The wooden inventory and paintings affected by mould due to high humidity were disinfected. The tempera-on-wood painting *Descent from the Cross* (Georg Gündter (?), first half of the 17th century) was severely damaged and in unstable condition, due to extremely fluctuating microclimatic conditions in the cathedral sacristy. It underwent acclimatisation, consolidation of lifted paint fragments, and adjustment of the cradling support in the workshop of the Croatian Conservation Institute.

The *in situ* protection of the inventory was organised by the Archdiocese of Zagreb, and the expert supervision was entrusted to the Croatian Conservation Institute. In accordance with the project, individual objects and artworks were protected in their original positions in the cathedral within wooden substructures covered with OSB boards, fitted with doors and openings for air circulation, and lined with permeable synthetic materials for protection against dust and falling plaster fragments. Surface dust was removed from artworks and objects designated for relocation during construction. They were then packed for transport and moved to secure storage facilities in Ludbreg and Dugo Selo. All inventory elements and/or parts that were dismantled or relocated from their original positions were labelled with identification tags.

Recommendations for further research, conservation and restoration for nearly all artworks and items of the cathedral's liturgical inventory were based on their condition, assessed through preliminary inspection and analysis. Care for the inventory continued with monitoring of its condition during the construction work in the cathedral.

KEYWORDS: Zagreb cathedral, earthquake, artistic and liturgical inventory, inspection, protection